

Дослідження показали, що основна кількість дерев у насадженні належить до категорії зниженої і середньої смолопродуктивності, середнє значення яких становить відповідно 27,5 % і 38,8 %, дерева підвищеної смолопродуктивності становлять 20,5 %, а високої смолопродуктивності – 7,9 %, найменша кількість дерев низької смолопродуктивності – 5,2 %. Структура насадження за смолопродуктивністю показує, що більшість дерев є нижчої за середню смолопродуктивність (63 %), а максимальна смолопродуктивність дерев перевищує середню тільки в 2,6 рази.

Література

1. Высоцкий А.А. Селекция смолопродуктивных форм сосны. Обзорная информация ЦБНТИлесхоз. – М., 1979, вып. 3. – 34 с.
2. Высоцкий А.А. Рекомендации по использованию лесохозяйственного производстве высокосмолопродуктивной формы сосны обыкновенной. – Воронеж, ЦНИИЛГИС, 1983. – 34 с.
3. Киров А.М. Пути повышения эффективности подсосного производства Среднего Урала// Лесохимия и подсоска (обзор), – М., 1973. – 43 с.
4. Рябчук В.П., Фурачико О.Л., Максим Я.В. Рекомендации для відбору дерев сосни звичайної підвищеної смолопродуктивності. – Львів: УкрДЛТУ, 1996. – 13 с.
5. Суханов В.И., Ярунов А.Я., Петрик В.В., Федяев А.Л. Технологические и лесоводственные методы интенсификации подсоски сосновых насаждений. – Архангельск: АИЛХ, 1991. – 31 с.

УДК 630*622

Доц. Л.І. Копій, к.с.-г.н. – УкрДЛТУ

ОСНОВНИ ЗАВДАННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ЛІСИСТОСТІ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Аналізуються основні причини зміни співвідношення компонентів ландшафтів західного регіону України. Встановлено етапи зменшення лісистості та описано її вплив на стан навколишнього середовища. Обґрунтовано основні завдання оптимізації лісистості.

Doc. L. Kopyi – USUFWT

Fundamental optimization tasks of forestry in Western region of Ukraine

Analysis the most fundamental causes change of comparison landscape components in Western region of Ukraine. We confirm some periods forestry decrease and it influence on environment. We observe the fundamental tasks of forestry optimization.

Зміни соціально-економічних відносин на території західного регіону України, зумовили істотні відмінності у співвідношенні компонентів ландшафту. У період інтенсивного розвитку мануфактурного виробництва (XVI-XVIII ст.), яке супроводжувалось використанням великої кількості деревини, ліси похижацьки вирубувались. Поступовий розвиток сільського господарства теж істотно вплинув на зменшення площі лісових насаджень. У цей період надзвичайної гостроти набули такі явища як водна та вітрова ерозія ґрунтів, повені, зсуви. Значно погіршився видовий склад деревостанів, на великих площах з'явилися насадження, які відзначалися не тільки низькою продуктивністю, але й недостатньою стійкістю. Особливо загострився стан середовища у лісостеповій зоні регіону, яка характеризується поширенням високопродуктивних та нестійких до ерозійних процесів ґрунтів, де набуло надмірного розвитку сільськогосподарське виробництво [1]. Тут, під впливом господарської діяльності людини істотно зменшилась

площа лісів і істотно зріс відсоток сільськогосподарських угідь. Збільшення площі агроугідь відбувалося у декілька етапів. У період розвитку мануфактурного виробництва біля мануфактур формувались нові поселення, що супроводжувалось сільськогосподарським освоєнням відповідних територій. Наступний етап значного збільшення площі сільськогосподарських земель та зменшення відсотка лісів пов'язаний з розвитком цукроваріння, будівництва і функціонування залізниць в Україні. Післявоєнні роки – період, який доцільно віднести до третього етапу зменшення лісистості та збільшення агроосвоєності регіону, супроводжувався значною інтенсифікацією сільського господарства та не завжди виправданим збільшенням площі полів. У цей час принципи сільськогосподарської політики передбачали вирівнювання контурів та збільшення площі сільськогосподарських полів за рахунок вирубування гаїв, перелісків, поодиноких дерев, кущів, висушування боліт. Це сприяло повсюдному розвитку ерозійних процесів, зсувів та інших негативних явищ. Інтенсифікація сільського господарства у 70-90-х роках минулого століття супроводжувалась запровадженням інтенсивних технологій вирощування сільськогосподарської продукції, що передбачало використання важкої сільськогосподарської техніки для обробітки ґрунту, мінеральних добрив для підвищення врожайності сільськогосподарських культур, гербіцидів і пестицидів для боротьби з бур'янами та шкідниками. Все це спонукало до значного забруднення навколишнього середовища залишками хімічних речовин внаслідок їх вимивання з мінеральних добрив і отрутохімікатів, евтрофікації водоймищ, ушільнення та підкислення ґрунтів, зниження їх біологічної активності, зменшення кількості органічної речовини, а також збіднення видового складу флори і фауни в агроландшафтах.

Активна антропогенна трансформація ландшафтів західного регіону України істотно змінила співвідношення їх компонентів. Так, найбільшу площу у регіоні (понад 53 %) займають сільгоспугіддя, сягаючи найвищого показника (65,7 %) у лісостеповій зоні, понижуючись до 34,0 % на Поліссі та до 27,5 % у зоні Карпат. Лісові насадження у регіоні займають 31,2 % з яких майже 24 % це ліси колишніх колгоспів і радгоспів, які відзначаються низькою продуктивністю, незначною повнотою та пониженою стійкістю. Лісостани у межах регіону розташовані нерівномірно, що послаблює їх позитивний вплив на навколишнє середовище. Найбільш лісистими є Карпати (59,9 %), дещо нижча лісистість на Поліссі (44,8 %) і найменш залісеною є територія Лісостепу (18,1 %), де понад 26 % лісів належить агрооб'єднанням та агроспілкам, що має істотний негативний вплив на екологічний стан навколишнього середовища. Саме в Лісостепу регіону найвідчутніший вплив на стан навколишнього середовища має співвідношення компонентів ландшафту. Тут зосереджена найбільша площа еродованих земель (понад 1,5 млн. га), чому сприяє низька лісистість території, складний рельєф, значне поширення високопродуктивних та ерозійнонестійких ґрунтів, ослабленість лісових насаджень через значний відсоток низькопродуктивних і низькоповнотних лісів колективних спілок та порушеної вікової структури насаджень держлісфонду, а також відсутність замкнутої системи захисних лісових насаджень у межах даної території [2].

Багаточисельні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених вказують на особливу роль у підтриманні екологічної стабільності агроландшафтів, природної рослинності, зокрема лісової. Вплив лісової рослинності на стабілізацію екологічного стану навколишнього середовища визначається не тільки типологічною

відповідністю, морфологічною характеристикою конкретного насадження, але й його вертикальною будовою та нагромадженою фітомасою і її просторовим розташуванням. Відповідно до цих особливостей вплив лісових екосистем на стабілізацію екологічного стану середовища може підсилюватись, або послаблюватись [3]. Варто зазначити, що лісові насадження відіграють важливу роль у боротьбі зі шкідниками сільськогосподарських культур, створюючи притулок та оптимальні умови для життя та розмноження ентомофагів, птахів, корисної дикої фауни (їжаки, ласки, лисиці та інші). Одночасно, лісова рослинність – це також надзвичайно активні біогеохімічні бар'єри на шляху міграції шкідливих хімічних речовин. Лісові біоценози одночасно виконують значну мікрокліматичну та репродуктивну функції, формуючи комфортні умови для вирощування сільськогосподарських культур на суміжних сільгоспудіях, очищаючи воду, повітря, ґрунти від шкідливих домішок та відновлюючи їх продуктивність. Різноманітні експериментальні дослідження вказують на те, що від кількості збережених природних фітоценозів залежить екологічна стабільність і продуктивність агроландшафтів. Серед факторів, які визначають екологічну стабільність певного ландшафту, на чільне місце доцільно поставити показник лісистості. Найбільш позитивний вплив лісових насаджень на навколишнє середовище спостерігається у випадку рівномірного їх розташування по площі. При цьому доцільно встановити допустимі параметри площі лісостанів та відстані між ними, за яких існуватиме стійкий та стабільний ландшафт. Одночасно необхідно визначити оптимальні розміри сільськогосподарського поля у межах кожної фізико-географічної зони регіону, що сприятиме послабленню прояву різноманітних негативних явищ.

Відповідно до цих вимог доцільно збільшити лісистість агроландшафтів регіону шляхом створення захисних лісових смуг по контуру оптимального поля та ув'язати їх у єдину систему з існуючими лісостанами, а також залісити існуючі низькопродуктивні землі та крутосхили. Регулюючи вікову структуру існуючих лісових насаджень держлісфонду до оптимальних параметрів, можна посилити їх позитивний вплив на екологічний стан навколишнього середовища.

Різка зміна пріоритетів відносно ролі лісу у світі, вимагає перегляду основних напрямків господарської діяльності людини. Зокрема, необхідно забезпечити перехід від споживацького ставлення до лісових насаджень на принципи невиснажливого, неруйнівного та сталого лісокористування, що знайшло своє відображення як у рішеннях Конференції ООН, що відбулась влітку 1992 р. у Ріо-де-Жанейро, так і у резолюціях міжнародних конференцій, які відбулися у Страсбурзі (1990) та Гельсінкі (1993).

В останні десятиріччя істотно змінились принципи лісової політики більшості країн Європи. За відповідними рішеннями парламентів країн Європейської дев'ятки планується істотне збільшення площі лісів (до 2050 року) за рахунок земель, що вийшли з-під сільськогосподарського користування. Подібна тенденція спостерігається у країнах східної Європи (Польща, Словаччина, Угорщина). Відповідно до прийнятих зобов'язань, які передбачають проведення взаємоузгоджених заходів, спрямованих на стабілізацію лісистості, збереження біорізноманіття та впровадження науково обґрунтованих лісогосподарських заходів, Україна повинна сприяти підвищенню лісистості, зменшенню розораності та послабленню інтенсивності ерозійних процесів на своїй території [4].

Відповідно до сформованих принципів оптимізації лісистості в умовах західного регіону України, потрібно передбачити дотримання таких положень:

- лісогосподарські засади щодо оптимізації лісистості західного регіону України повинні бути спрямовані на посилення еколого-захисних, стабілізуючих та відновлюючих функцій лісу і зобов'язані відповідати принципам невиснажливого, сталого лісокористування;
- збільшення площі лісових насаджень необхідно проводити шляхом раціонального освоєння еродованих земель, які вийшли з-під сільськогосподарського користування відповідно до вимогами ведення лісового господарства у межах елементарного водозбору;
- оптимізація лісистості повинна забезпечуватись на принципах раціонального розташування захисних лісових насаджень у межах елементарного ландшафту та поєднання їх в єдину систему з масивними лісостанами;
- формування системи захисних лісових насаджень необхідно проводити у межах виділених господарських районів;
- принципи оптимізації лісистості у межах регіону та запропоновані лісогосподарські заходи повинні узгоджуватись із загальнодержавними принципами природокористування та охорони природи.

Заходи щодо оптимізації лісистості західного регіону України передбачають посилення позитивного впливу лісових насаджень (масивних, смугових та дрібномасивних) на навколишнє середовище і сприятимуть послабленню прояву негативних явищ (ерозія ґрунтів, катастрофічні повені, зсуви, забруднення вод, ґрунту, повітря) [5]. Формування оптимальної лісистості у межах регіону вимагає одночасного проведення лісогосподарських заходів у двох напрямках. По-перше, планується проведення системи заходів, спрямованих на посилення позитивного впливу лісових насаджень, на навколишнє середовище шляхом зменшення площі похідних деревостанів, послаблення інтенсивності доглядових рубань у середньовікових і пристигаючих деревостанах та вирівнювання вікової структури насаджень, шляхом збільшення площі найменш представлених груп за рахунок залісення низькопродуктивних та еродованих земель. По-друге, необхідно розпочати роботи щодо формування системи захисних лісових насаджень у межах виділених господарських районів регіону, які б сприяли забезпеченню виконання різноманітних захисних функцій в агроландшафтах та були б об'єднані в єдину екологічну систему з великими лісовими масивами. Оптимізація лісистості західного регіону України дозволить істотно посилити лісові, сільськогосподарські, екологічні та соціальні функції лісів і захисних насаджень регіону.

Література

1. Генсірук С.А., Нижник М.С., Копій Л.І. Ліси Західного регіону України. – Львів: Атлас, 1998. – 408 с.
2. Копій Л.І. Вплив структури земельних ресурсів західного регіону України на еродованість земель// Науковий вісник. – Львів: УкрДЛТУ. – 1999, вип. 9.12. – С. 74-79.
3. Копій Л.І. Запорука екологічної стабільності// Лісовий і мисливський журнал. – 2000. – № 2. – С. 18.
4. Генсірук С.А., Копій Л.І., Іваницький С.М. Збереження біорізноманіття лісових екосистем шляхом формування оптимальної лісистості в агроландшафтах України// Науковий вісник. – Львів: УкрДЛТУ. – 1999, вип. 10.1. – С. 53-56.
5. Копій Л.І. Еколого-економічні передумови збільшення площі лісів західного регіону України// Науковий вісник. – Львів: УкрДЛТУ. – 2001, вип. 11.3. – С. 76-79.